অধ্যায় ৬ ঃ সামাজিক লিংগ (Gender) ভিত্তিক প্রভেদ আৰু অসমতা

অধ্যায় গাঁথনি

৬.১ উদ্দেশ্য

৬.২ পৰিচয়

৬.৩ শ্রেণী আৰু সামাজিক লিংগ (gender) প্রভেদ

৬.৪ জাতি আৰু সামাজিক লিংগ (gender) প্রভেদ

৬.৫ প্রজাতি আৰু সামাজিক লিংগ (gender) প্রভেদ

৬.৬ পৰিয়াল আৰু সামাজিক লিংগ (gender) প্রভেদ

৬.৬.১ পৰিয়াল আৰু নাৰীৰ কর্মসংস্থাপন পছন্দ কৰাৰ সুযোগ

৬.৭ জীৱিকা আৰু সামাজিক লিংগ (gender) প্রভেদ

৬.৭.১ ঔদ্যোগিক যুগত পৰিয়াল, জীৱিকা আৰু সামাজিক লিংগ (gender) প্রভেদ

৬.৮ সম্পত্তিৰ অধিকাৰ আৰু নাৰী

৬.৯ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৬.১০ অধিক জানিবলৈ

৬.১১ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

৬.১২ আৰ্হি প্রশ্ন

৬.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি —

- সমাজৰ বিভিন্ন দিশত এতিয়াও প্রচলিত বিভিন্ন সামাজিক লিংগ (gender) ভিত্তিক প্রভেদ আৰু অসমতাৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব
- সামাজিক শ্রেণী (class) আৰু জাতি (caste) ব্যৱস্থাত থকা সামাজিক লিংগ (gender) প্রভেদবোৰৰ বিষয়ে বুজি পাব
- পৰিয়াল আৰু কর্মস্থানত এতিয়াও অস্তিত্ব থকা সামাজিক লিংগ (gender) অসমতাবোৰৰ বিষয়ে বুজি পাব
- নাৰীৰ সম্পত্তি বিষয়ক অধিকাৰ সম্পর্কে অৱগত হ'ব।

৬.২ পৰিচয়

অসমতা আৰু প্রভেদৰ মাজত গভীৰ সম্পর্ক আছে যদিও দুয়োটা প্রক্রিয়াই একে নহয়। সময় পাৰ হোৱাৰ লগে লগে বিভিন্ন দিশত সামাজিক লিংগভিত্তিক অসমতাৰ পৰিমাণ কম দেখা

পোৱা গৈছে। সামাজিক লিংগ সম্পর্কে সমতাবাদী বিশ্বাসৰ মাত্রা বাঢ়িছে। ফলত, শৈক্ষিক সফলতা, মুজুৰি প্রাপক শ্রমিক শক্তি, শ্রমৰ ঘৰুৱা বিভাজন আদি বিভিন্ন ক্ষেত্রত পুৰুষ আৰু নাৰীৰ অংশগ্রহণৰ ক্ষেত্রত থকা ব্যৱধান লাহে লাহে নাইকিয়া হৈছে। কিন্তু এই পৰিৱর্তনবোৰ সংঘটিত হোৱা সত্বেও আন কিছুমান ক্ষেত্রত সামাজিক লিংগভিত্তিক প্রভেদ আঁতৰা নাই আৰু পৰিস্থিতি সাপেক্ষে কিছুমান ক্ষেত্রত এই প্রভেদ আগতকৈ গভীৰহে হৈ পৰিছে। সমাজৰ এটা স্তৰত সৃষ্টি হোৱা এনে অসমতাৰ প্রায়েই সমাজৰ অন্য স্তৰ কেইটামানত ক্রিয়াশীল হৈ থকা আন কিছুমান সামাজিক প্রক্রিয়াৰ দ্বাৰা সুদৃঢ়কৰণ ঘটে। দুটা আন্তঃসম্পর্কযুক্ত প্রক্রিয়াই এনে অসমতাবোৰৰ পুনঃসৃষ্টি কৰে। এই প্রক্রিয়া দুটা হ'ল- আনুষ্ঠানিকীকৰণ (Institutionalization) আৰু বৈধকৰণ (Legitimation) প্রক্রিয়া। আনুষ্ঠানিকীকৰণ হ'ল সেইটো প্রক্রিয়া যিটোৰ জৰিয়তে সামাজিক সম্পর্কবোৰে একোটা অনুষ্ঠানৰ বৈশিষ্ট্য ধাৰণ কৰে। আনহাতে, বৈধকৰণ হ'ল সেইটো প্রক্রিয়া যিটোৱে অসমতাবোৰক ন্যায্যতা প্রদান কৰে। অর্থাৎ, বৈধকৰণ প্রক্রিয়াৰ জৰিয়তে মানুহে অসমতাবোৰক পক্ষপাতিত্বহীন তথা যুক্তিসংগত বুলি ভাবিবলৈ শিকে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ১ ঃ বর্তমান সময়ৰ এনে যিকোনো দুখন ক্ষেত্রৰ নাম উল্লেখ কৰক য'ত পুৰুষ আৰু নাৰীৰ মাজৰ ব্যৱধান আঁতৰ হৈছে।

.....

.....

প্রশ্ন ২ ঃ অসমতা সৃষ্টিকাৰী আন্তঃসম্পর্কযুক্ত প্রক্রিয়া দুটাৰ নাম কি?

.....

.....

৬.৩ শ্রেণী আৰু সামাজিক লিংগ প্রভেদ

শ্রেণী (Class) আৰু সামাজিক লিংগ (Gender)ৰ মাজত সম্পর্ক আছে। শ্রেণী প্রভেদে সমাজত লিংগ প্রভেদৰ প্রবিষ্ট পথ সুচল কৰি তোলে। এই প্রবিষ্টভৱনে কেতিয়াবা সামাজিক লিংগ সচেতনাতাই শ্রেণী সচেতনতাক অতিক্রম কৰাৰ সম্ভাৱনা নাইকিয়া কৰে। এতিয়া প্রশ্ন হ'ল এটা শ্রেণী হিচাপে নাৰীসকলক কেনেকৈ দমন কৰি ৰখা হয়? এই প্রসংগত আমি এংগলচ্ৰ

কথা উল্লেখ কৰিব পাৰোঁ। ১৮৮৪ চনত প্রকাশিত *'Origin of the Family, Private Property and the State'* গ্রন্থখনত এংগল্‌চে কৈছিল যে ভূমিৰ সামন্তবাদী নিয়ন্ত্রণ প্রথাৰ ওৰ পৰাৰ পাছত আৰম্ভ হোৱা ব্যক্তিগত মালিকীস্বত্বৰ প্রথাই নাৰীৰ সামাজিক প্রস্থিতিক গভীৰভাৱে প্রভাৱিত কৰিছিল। এংগল্‌চে এই ব্যক্তিগত মালিকীস্বত্ব ব্যৱস্থাত মাটি নথকা অথবা উৎপাদনৰ আন কোনো উপায়ৰ গৰাকী নোহোৱা ব্যক্তিসকলৰ অৱস্থাক 'পদানত অৱস্থা' (enslavement) ৰ সৈতে তুলনা কৰিছিল। ব্যক্তিগত মালিকীস্বত্বৰ প্রথা প্রচলন থকা সমাজ ব্যৱস্থাটোত বাস কৰিবলৈ এই লোকসকলে মাটিৰ গৰাকীৰ বাবে কাম কৰিবলৈ বাধ্য আছিল। তেওঁ যুক্তি দর্শাইছিল যে সমাজত নাৰীৰ গোলাম সদৃশ অৱস্থাৰ বাবে জৈৱিক গঠন দায়ী নাছিল; ইয়াৰ বাবে দায়ী আছিল সামাজিক সম্পর্কবোৰ। নাৰীৰ শ্রম আৰু নাৰীৰ পৰা পোৱা যৌন সুখ নিয়ন্ত্রণ কৰাৰ দাবীত সফল হ'বলৈ পুৰুষে চলোৱা প্রচেষ্টাবোৰৰ একক পৰিয়াল ব্যৱস্থাত ক্রমে আনুষ্ঠানিকীকৰণ ঘটিছিল। এংগল্‌চে মাৰ্ক্সীয় ঐতিহাসিক দৃষ্টিকোণেৰে নাৰীৰ যৌন নৈতিকতাৰ সৈতে জড়িত সর্বত্র বিয়পি পৰা সামাজিক পৰিঘটনাটো বিশ্লেষণ কৰি দেখুৱাইছিল। এনে নৈতিকতাৰ সৈতে কুমাৰীত্ব (Virginity)ৰ স্থিৰতা আৰু যৌন সম্বন্ধ স্থাপনমূলক পৰিত্রতা (Sexual Purity) ৰ দৰে বিষয়বোৰ জড়িত আছিল। পুঁজিবাদৰ উত্থানে পণ্যদ্রব্যৰ উৎপাদনৰ পৰা পৰিয়ালকেন্দ্রিক ভাৱে সম্পত্তি ৰখাৰ ব্যৱস্থাটো অধিক বিচ্ছিন্ন কৰি পেলাইছিল। ই নাৰীৰ ওপৰত পুৰুষৰ নিয়ন্ত্রণ গাঢ়তৰ কৰি তুলিছিল। কাৰণ, নাৰী পৰিয়ালৰ বাবে উপার্জন কৰোঁতা পুৰুষসকলৰ ওপৰত অর্থনৈতিকভাৱে আগতকৈ অধিক নির্ভৰশীলহৈ পৰিছিল। পৰিয়ালৰ বাবে উপার্জন নকৰা গৃহিনী থকা একক পৰিয়াল ব্যৱস্থাত এই নির্ভৰশীলতা অধিক স্পষ্টকৈ ধৰা পৰিছিল। এইখিনিতে এটা কথা মনত ৰাখি থোৱা ভাল হ'ব যে পুঁজিবাদে নাৰীৰ বাবে পৰিয়ালকেন্দ্রিক পুৰুষপ্রধান ব্যৱস্থাৰ পৰা মুক্ত হোৱাৰ সম্ভাৱনীয়তাবো সৃষ্টি কৰিছিল। পুঁজিবাদে নাৰীকো মজুৰি প্রাপক শ্রমিক হিচাপে কাম কৰাৰ সুযোগ দিছিল। কিন্তু এংগল্‌চে এয়াও বিশ্লেষণ কৰি দেখুৱাইছিল যে পুঁজিবাদত শ্রমৰ সামাজিক লিংগভিত্তিক বিভাজনে মজুৰিবিহীন ঘৰুৱা কাম-কাজ কৰাটো নাৰীসকলৰ এটা ব্যক্তিগত কার্য বুলি ধার্য কৰি দিয়া কথাটোৱে উপার্জনৰ ক্ষেত্রত নাৰীৰ বাবে সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰিছিল। তেওঁৰ মতে সমাজবাদৰ বিকাশৰ দ্বাৰাহে নাৰীৰ পূর্ণ মুক্তি সম্ভৱ। লগতে ৰাষ্ট্রই আগবঢ়োৱা সামাজিক সেৱাত ঘৰুৱা কার্য তথা ল'ৰা-ছোৱালী ডাঙৰ কৰাৰ কাম দুটাৰ সামাজিকীকৰণ ঘটোৱা উচিত।

এক দমনৰ ৰূপত সামাজিক লিংগভিত্তিক নিপীড়নৰ শ্রেণী নিপীড়নৰ সৈতে ঘনিষ্ঠ সম্পর্ক আছে। সেই দৃষ্টিকোণেৰে নাৰী দমনৰ সর্বহাৰা তথা বুর্জোৱা শ্রেণীৰ মাজত থকা দমনমূলক সম্পর্কৰ সৈতে সাদৃশ্য আছে। নাৰীয়ে পণ্যদ্রব্য উৎপাদন আৰু সন্তান জন্ম দিয়া প্রক্রিয়া দুটাত গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা পালন কৰে যদিও , তেওঁৰ ভূমিকাক সমাজে স্বীকৃতি নিদিয়ে বুলি ক'লেও ভুল নহয়।

একবিংশ শতিকাতো বিশ্বৰ সর্বত্র এটা মানৰ শ্রেণীৰূপে নাৰী দমনৰ বলি হৈ আহিছে। কার্যক্ষেত্রতো নাৰী দমনৰ বলি আৰু বিভিন্ন দিশেৰে তেওঁলোকৰ প্রতি অন্যায় কৰা হয়।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ৩ ঃএংগলচ্ৰ মতে সমাজে নাৰীক কোনটো দিশেৰে পদানত কৰি ৰাখিব পাৰে?

.....

.....

প্রশ্ন ৪ ঃনাৰীক কৰা দমনক আন কি দমনৰ সৈতে তুলনা কৰিব পাৰি?

.....

.....

৬.৪ জাতি আৰু সামাজিক লিংগ (gender) প্রভেদ

সামাজিক লিংগ আৰু জাতি (Caste) ঃ "ভাৰতীয় সমাজে এটা কঠোৰ জাতি ব্যৱস্থা মানি চলে। এই ব্যৱস্থাই মানুহক এখন পদানুক্রমিক তালিকাৰ অন্তর্ভুক্ত কৰে। এই তালিকাই সমাজত ক্ষমতা, প্রস্থিতি আৰু পৰিচয় বিতৰণ কৰে।" (মেক্ৰেন, ২০০৬) জাতি ব্যৱস্থা হ'ল ভাৰতীয় সমাজৰ মেৰুদণ্ড স্বৰূপ। ভাৰতৰ বাহিৰে আন কোনো সমাজতে অসমতাৰ ইমান স্তৰীকৃত ৰূপ দেখা নাযায়। ই নিপীড়িত শ্রেণীটোক কেতিয়াও ঐক্যবদ্ধভাৱে নিপীড়নকাৰী শ্রেণীৰ বিৰুদ্ধে থিয় দিয়াৰ সুযোগ নিদিয়ে। আন কোনো সমাজতে ধর্মৰ ইমান নিষেধাজ্ঞা অথবা অনুমোদন নাথাকে যিবোৰে মানুহৰ মনক স্বাধীন হোৱাত বাধা দিয়ে অথবা স্বাধীন হোৱাৰ প্রয়াস চলাবলৈ নিদিয়ে। ভাৰতত এই জাতি ব্যৱস্থাই নাৰীৰ জীৱন তথা সামাজিক লিংগভিত্তিক সম্পর্কবোৰক প্রভাৱিত কৰে। জাতি ব্যৱস্থাই নাৰীক সামাজিক সম্পর্ক আৰু জাতি নামৰ অনুষ্ঠানটো গঠনকাৰী, পুনঃগঠনকাৰী তথা অনুষ্ঠানটোৰ সৈতে জড়িত সামাজিক ব্যৱস্থাবোৰৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ শুধৰোৱাৰ এক সচেতন সক্রিয় উপাদান বুলি গণ্য কৰে। এইখিনিতে স্বনামধন্য ইতিহাসবিদ উমা চক্রৱর্তীৰ মন্তব্য প্রণিধানযোগ্য। তেওঁ বহুল পঠিত ৰচনা *'Conceptualising Brahminical Patriarchy in Early India'* ত এই কথা উল্লেখ কৰিছে। গের্ডা লার্নাৰৰ *'The Creation of Patriarchy'* নামৰ গ্রন্থখনৰ দ্বাৰা অনুপ্রাণিত হৈ লিখা ৰচনাখনত চক্রৱর্তীয়ে যুক্তি দর্শাইছে যে ভাৰতীয় পটভূমিত পুৰুষপ্রধান সমাজ ব্যৱস্থাটো অন্য সামাজিক গাঁথনিৰ সৈতে থকা ইয়াৰ সম্পর্কৰ মাজত আৰু এক ঐতিহাসিক পটভূমিৰ পৰিধিৰ ভিতৰত অৱস্থিত হ'ব লাগিব। অতি স্তৰীভৱন ঘটা তথা ৰুদ্ধ সামাজিক গাঁথনিৰ ৰূপ লোৱা সমাজবোৰত নাৰীৰ যৌনত্ব বিষয়ক দিশবোৰ নিয়ন্ত্রণ কৰা পন্থাবোৰ লার্নাৰে যি ধৰণে পর্যবেক্ষণ কৰিছিল তাৰ ভিত্তিত চক্রৱর্তীয়ে তলৰ যুক্তিবোৰ

প্রস্তুত কৰিছিল।

- সামাজিক লিংগাভিত্তিক ভূমিকা আৰু পৰিচয়বোৰ জাতি ব্যৱস্থাৰ পৰাই উদ্ভূত আৰু ইয়েই জাতিভিত্তিক সমাজ এখনৰ সামাজিক পটভূমি নির্মাণ কৰেঃ "হিন্দু সমাজৰ এক প্রধান বৈশিষ্ট্য হ'ল সামাজিক স্তৰীভৱনৰ এক চৰম অভিব্যক্তিক ই বৈধ অনুমোদন জনায়। এনে সমাজত নাৰী আৰু নিম্ন জাতিৰ লোকসকল অস্তিত্বৰ অপমানজনক পৰিস্থিতিত বাস কৰিবলৈ বাধ্য।"
- জাতিভিত্তিক সমাজ এখনে প্রাচীন তথা অধিক সমতাবাদী সামাজিক গাঁথনি একোটা অনুসৰণ কৰিছিল। যেনে- চিকাৰ কৰি খাদ্য সংগ্রহ কৰা সমাজ এখনে প্রাচীন জাতি ব্যৱস্থা এটা মানি চলিছিল। এনে সমাজে নাৰীৰ উৎপাদনশীল শ্রমক মূল্য দিছিল আৰু সন্তান জন্ম দিব পৰা ক্ষমতাক শ্রদ্ধাৰ দৃষ্টিৰে চাইছিল।
- এটা পদানুক্রমিক জাতি ব্যৱস্থা তথা এটা সম্পত্তিৰ অধিকাৰী সৃষ্টি কৰা নতুন ক্রমৰ পর্যায়ক্রমিক উত্থান আৰু সুদৃঢ়ভৱন প্রক্রিয়াই নাৰীৰ প্রতি সামাজিক মনোভাৱ সুস্পষ্ট ৰূপত সলনি কৰিছিল। কাৰণ, এই নতুন সামাজিক গাঁথনিত সকলো নাৰীয়েই উৎপাদনৰ কামত জড়িত হোৱা নাছিল। ধনী অথবা মাটিৰ গৰাকী পৰিয়ালবোৰৰ মহিলাবোৰৰ শ্রম ঘৰুৱা কাম-কাজত সীমাবদ্ধ ৰখা হৈছিল। তেওঁলোকক কেৱল মাতৃৰ ভূমিকা পালন কৰিবলৈ দিয়া হৈছিল একে সময়তে নাৰীৰ যৌন ক্ষমতাক সু-অনুভূতি জাগ্রতকাৰী, সন্মানীয় তথা ভয়ৰ কাৰণ বুলি ভাবি অহা সমাজবোৰে এই নতুন ব্যৱস্থাৰ প্রচলন ঘটাৰ লগে লগে এক বন্য শক্তি বুলি গণ্য কৰিবলৈ ল'লে। নাৰীৰ যৌনতাক সাৱধানে নিয়ন্ত্রণ তথা স্বামীৰ অধীন কৰি ৰখাৰ প্রক্রিয়া আৰম্ভ হ'ল। এই নিয়ন্ত্রণাধীন আৰু ঘৰচীয়াকৰণ প্রক্রিয়াটোক বাস্তৱ ৰূপ দিবলৈ সামাজিক শৃংখলাৰ দোহাই দি নাৰীৰ গতিবিধি সীমাবদ্ধ কৰা হ'ল।

  নাৰীক আক্ষৰিক অর্থত জাতি ব্যৱস্থাৰ প্রৱেশদ্বাৰ বুলি গণ্য কৰা হয়। সমাজৰ নিম্ন জাতিৰ পুৰুষৰ যৌন ক্ষমতা উচ্চ জাতিৰ পুৰুষৰ বাবে ভাবুকি স্বৰূপ হৈ পৰিল। সেয়েহে উচ্চ জাতিৰ পৰিত্রতা আনুষ্ঠানিকভাৱে ৰক্ষা কৰাৰ স্বার্থত নিম্ন জাতিৰ পুৰুষক উচ্চ জাতিৰ মহিলাৰ সৈতে যৌন সম্পর্ক স্থাপনৰ পৰা আঁতৰাই ৰখাৰ প্রক্রিয়াৰ লগতে নাৰীক সাৱধানে পহৰা দিয়াৰ নিয়ম আৰম্ভ হ'ল।
- নাৰীক পহৰা দিয়া কার্যটোৰ এটা প্রয়োজনীয় অংশ হ'ল একেটা বৈধ পন্থাৰে নাৰীৰযৌন স্পৃহাক নিয়ন্ত্রণ কৰা। ইয়াৰ বাবে নাৰীক 'সন্তান জন্ম দিয়াৰ এক অনমনীয় নিয়ন্ত্রিত সামাজিক গাঁথনিৰ ভিতৰত বৈধ মাতৃত্বৰ গৰাকী কৰা, যিটোৱে জাতিভিত্তিক বিশুদ্ধতা (কেৱল বিধিসন্মত সংগীৰ সৈতে যৌন সম্পর্ক স্থাপন) আৰু পিতৃসূত্রী (patrilineal) উত্তৰাধিকাৰী (কেৱল এজন পুৰুষৰ সৈতে শাৰীৰিক সম্পর্ক স্থাপনৰ সীমাবদ্ধতা মানি লৈ) সুনিশ্চিত কৰিব।"

- নাৰীৰ নিয়ন্ত্রণ সুনিশ্চিত কৰিবলৈ বলপ্রয়োগ কৰা হৈছিল। অথবা সন্মতি-বলপ্রয়োগ ব্যৱস্থাৰ এটা মিশ্রিত ৰূপ ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল। স্বামীৰ ইচ্ছা, ৰজাঘৰীয়া নিয়ম অথবা পুৰোহিতৰ আদেশ অনুযায়ী এই ব্যৱস্থাবোৰৰ অনুশীলন কৰা হৈছিল। এনে ব্যৱস্থাৰ অধীনত নাৰীয়ে নিজৰ নৈতিক পহৰাদাৰ হ'ব বুলি সন্মতি প্রদান কৰিছিল। নাৰীৰ সন্মতি আদায় কৰিবলৈ তেওঁৰ আগত বিভিন্ন প্রমূল্য তথা নৈতিক গুণ ব্যাখ্যা কৰা হৈছিল। নাৰীয়ে সেইবোৰ নিজৰ জীৱনত প্রোথিত কৰি লৈছিল। যৌন পৰিত্রতাক সর্বোত্তম গুণ বুলি মানি লোৱা হৈছিল। ইয়াক নাৰীৰ প্রদত্ত নৈতিকতা আৰু ধর্ম বুলি ঘোষণা কৰা হৈছিল। নাৰীয়ে এই ধর্ম যিকোনো পৰিস্থিতিতে বর্তাই ৰাখিব লাগিছিল।
- নাৰীয়ে সদায় নিজ ধর্ম পালন কৰিব লাগিছিল। ইয়াৰ বিচ্যুতি ঘটিলে তেওঁৰ জীৱন পুনৰ জান্তৱ তথা বন্য হৈ পৰিব বুলি কোৱা হৈছিল।

ওপৰত আলোচনা কৰাৰ দৰে আমি সামাজিক লিংগ আৰু জাতিৰ মাজত থকা সম্পর্ক বিশ্লেষণ কৰিব পাৰোঁ।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ৫ ঃ নাৰী সম্পর্কে থকা সামাজিক মনোভাৱ কিহে সুস্পষ্ট ৰূপত সলনি কৰিছিল?

.....

.....

প্রশ্ন ৬ ঃ অতীজত কেনেদৰে নাৰীক নিয়ন্ত্রণ কৰাৰ ব্যৱস্থাটো নিশ্চিত কৰা হৈছিল?

.....

.....

৬.৫ প্রজাতি আৰু সামাজিক লিংগ (gender) প্রভেদ

সমাজত প্রচলিত অসমতাৰ এটা কাৰণ হ'ল প্রজাতি (race) আৰু আনটো কাৰণ হ'ল সামাজিক লিংগ ((gender))। দুয়োটা কথাই কোনো পাৰস্পৰিক সম্পর্ক নথকা বৈষম্যৰ একক ৰূপ নহয়। ইয়াৰ পৰিৱর্তে দুয়োটা বিষয়ৰ মাজত প্রায়েই সম্পর্ক ধৰা পৰে। দুয়োটা দিশে মিলি যৌগিক নাইবা দ্বৈত বৈষম্যৰ সৃষ্টি কৰে। বহুতো নাৰীৰ বাবে প্রজাতি, গাৰ বৰণ, নৃগোষ্ঠীত্ব আৰু জাতীয় উৎসৰ দৰে সামাজিক পৰিচয় সৈতে জড়িত বিভিন্ন দিশে 'পার্থক্য সৃষ্টিকাৰী প্রভেদ' ৰ

কাম কৰে। এই কাৰকবোৰে কোনো এটা নির্দিষ্ট দলৰ নাৰী সদস্যাৰ বাবে বিশেষ ধৰণৰ সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে নাইবা কোনোবা এটা দলৰ নৰী সদস্যক অন্য এটা দলৰ নাৰী সদস্যাসকলতকৈ তুলনামূলকভাৱে অসমানুপাতিক ধৰণৰ সমস্যাত ভোগাব পাৰে।

এইখিনিতে পূৱ ইউৰোপত বাস কৰা এগৰাকী ৰোমান মহিলাই সন্মুখীন হ'বলগীয়া হোৱা অভিজ্ঞতাৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰিব পাৰি। এই ৰোমান মহিলাসকলৰ হৈ মাত মতা লোকৰ সংখ্যা নিচেই কম আছিল আৰু তেওঁলোক অহৰহ বিভিন্ন ধৰণৰ আক্রোশৰ বলি হৈছিল। সমাজত মহিলাৰ প্রস্থিতি সংখ্যালঘু প্রকৃতিৰ আছিল বাবে সম্প্রদায়ৰ ভিতৰতো নাৰীসকলক একাষৰীয়া কৰি ৰখা হৈছিল। পৰিয়ালবোৰত নাৰীসকল লিংগ বৈষম্যৰ বলি হৈছিল। একে ধৰণৰ পৰিস্থিতি অষ্ট্রেলিয়াৰ খিলঞ্জীয়া সম্প্রদায়বোৰৰ মহিলা নাইবা ভাৰতৰ দলিত সম্প্রদায়ৰ মহিলা নাইবা ইংলেণ্ডত ৰাজনৈতিক শৰণ লৈ বাস কৰি থকা মহিলা এগৰাকীৰ ক্ষেত্রতো প্রযোজ্য। এইসকল সামাজিক লিংগ তথা প্রজাতি বৈষম্যৰ আলিদোমোজাত বাস কৰি আছে। এইখিনিতে ২০০৭ চনত গুৱাহাটীত ঘটা এটা প্রজাতি ভিত্তিক তথা সামাজিক লিংগ বৈষম্যভিত্তিক ঘটনাৰ উদাহৰণো উল্লেখ কৰিব পাৰোঁ। সেই চনত গুৱাহাটীৰ বেলতলাত সদৌ অসম আদিবাসী ছাত্র সস্থাই আয়োজন কৰা এটা ৰেলীত ভাগ ল'বলৈ অহা যুৱতী এগৰাকীক একাংশ দুর্বৃত্তই ৰাজপথত উলংগ কৰি নির্দয়ভাৱে প্রহাৰ কৰিছিল। উল্লেখ্য যে অসমৰ চাহ বাগানীয়া সম্প্রদায়ক জনজাতি মর্যাদা দিয়াত বিলম্ব হোৱাৰ প্রতিবাদত এই ৰেলীৰ আয়োজন কৰা হৈছিল।

প্রজাতিৰ বিষয়টো আলোচনাৰ মাজলৈ ননাকৈয়ে যদি বিশ্বৰ নাৰী সমাজৰ সামাজিক প্রস্থিতিৰ পৰিসংখ্যাৰ ওপৰত চকু ফুৰোৱা হয়, তেন্তে দেখা যাব যে পুৰুষৰ সৈতে সমতা স্থাপন কৰিবলৈ নাৰী সমাজে এক দীঘলীয়া পথ অতিক্রম কৰিব লাগিব। ৰাষ্ট্রসংঘৰ নাৰীৰ বাবে থকা উন্নয়ন পুঁজি (UNIFEM) ৰ এক শেহতীয়া প্রতিবেদনত প্রকাশ যে সামাজিক লিংগ সমতা আৰু নাৰী সবলীকৰণৰ প্রগতি জোখাৰ বহুকেইটা প্রধান সূচক নাৰীৰ অগ্রগতিয়ে এতিয়ালৈকে স্পর্শ কৰিব পৰা নাই।

সমগ্র বিশ্বতে পুৰুষৰ সাক্ষৰতাৰ হাৰ ৯০.০% আৰু মহিলাৰ সাক্ষৰতাৰ হাৰ হ'ল ৮২.৭% । সমগ্র বিশ্বৰ ৯৬০ মিলিয়ন নিৰক্ষৰ প্রাপ্তবয়স্কৰ দুই তৃতীয়াংশ হ'ল নাৰী। উপার্জনৰ ক্ষেত্রতো সামাজিক লিংগ ব্যৱধান স্পষ্ট। উদ্যোগ আৰু সেৱা খণ্ডত পুৰুষে কৰা উপার্জনৰ বিপৰীতে একে কাম কৰি মহিলাই ৭৮ শতাংশ বেতনহে লাভ কৰে। ১৯৯০ ৰ দশকত বিশ্বৰ মাত্র ২৮ খন দেশত মাত্র ৩০% মহিলাহে সিদ্ধান্ত গ্রহণ প্রক্রিয়াৰ অংশ হ'ব পাৰিছিল। ইয়াৰ উপৰি দৰিদ্রতাৰ কবলত থকা বিশ্বৰ মুঠ ১.৩ বিলিয়ন লোকৰ ৭০ শতাংশই হ'ল নাৰী।

যেতিয়া কোনো নাৰীৰ প্রজাতি (race) ৰ নামতো তিক্ত অভিজ্ঞতাৰ মুখামুখি হ'বলগীয়া হয়, তেতিয়া সামাজিক লিংগ আৰু জাতিগত বৈষম্যৰ বোজা দুটাৰ লগতে ইয়াৰ সৈতে সম্পর্ক

থকা আন বহুতো অসহিষ্ণুতাৰ বলি হয়। এই বিষয়বোৰৰ বাবে শ্ৰম বজাৰত সংখ্যালঘু মহিলা সমাজ নানা ধৰণৰ অসুবিধাৰ সন্মুখীন হোৱাৰ লগতে অবৈধ নাৰী সৰবৰাহকে ধৰি নাৰীৰ বিৰুদ্ধে নানা ধৰণৰ প্ৰজাতি ভিত্তিক হিংসাত্মক কাৰ্যকলাপ সংঘটিত হয়।

বহুতো সমাজত সংখ্যালঘু, প্ৰব্ৰজনকাৰী আৰু খিলঞ্জীয়া নাৰীৰ বাবে সীমিত কৰ্মসংস্থাপন সুযোগ আছে। এওঁলোকে প্ৰায়েই শ্ৰম বজাৰৰ সৰ্বনিম্ন স্তৰটোত কাম কৰিব লাগে। এনে বহুতো নাৰীয়ে মুক্ত বাণিজ্য মণ্ডল, অনানুষ্ঠানিক অৰ্থনীতিৰ প্ৰচলন থকা ব্যৱস্থা অথবা অনিয়ন্ত্ৰিত খণ্ডবোৰৰ অধীনত সৰুসুৰা কাম কৰে। ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ মানৱ অধিকাৰ বিষয়ক আয়োগৰ হৈ প্ৰজাতিবাদৰ সমসাময়িক ৰূপবোৰৰ অনুসন্ধান তথা অধ্যয়ন কৰি থকা বিশেষ প্ৰতিবেদক মৌৰিচ গ্লেগল্ আহানহাঞ্জোই ১৯৯৫ চনত ব্ৰাজিল ভ্ৰমণ কৰি দেশখনৰ শ্ৰম বজাৰত সংখ্যালঘু মহিলাৰ অৱস্থা নিৰীক্ষণ কৰিছিল। প্ৰতিবেদনত তেওঁ উল্লেখ কৰিছিল যে, "কৃষ্ণাংগ মহিলাসকলে সৰ্বনিম্ন বেতন লাভ কৰে (এজন শ্বেতাংগ পুৰুষতকৈ এই বেতন চাৰি গুণ কম) তেওঁলোকক সবাতোকৈ অস্বাস্থ্যকৰ স্থানত কাম কৰিবলৈ দিয়া হয়, তেওঁলোকে এটা কৰ্মদিৱসত তিনিগুণ অধিক কাম কৰিব লাগে আৰু তেওঁলোকে তিনি প্ৰকাৰৰ বৈষম্য সহ্য কৰিবলৈ বাধ্য।"

নাৰীৰ বিৰুদ্ধে চলা হিংসাত্মক কাৰ্যকলাপৰ বিশেষ প্ৰতিবেদন প্ৰস্তুতকাৰী ৰাধিকা কুমাৰস্বামীয়ে ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ মানৱ অধিকাৰ বিষয়ক আয়োগৰ হাতত নাৰীৰ অবৈধ সৰবৰাহ সম্পৰ্কীয় এখন প্ৰতিবেদন দাখিল কৰিছে। এই কাৰ্যটো হ'ল নাৰীৰ বিৰুদ্ধে চলা বৈষম্যবোৰৰ মাজৰ এটা গুৰুতৰ বৈষম্য। নিজৰ প্ৰতিবেদনত কুমাৰস্বামীয়ে উল্লেখ কৰিছে যে সৰবৰাহকাৰীসকলে প্ৰব্ৰজন কৰা লোকসকলক এনে ধৰণে শোষণ কৰে যে ই "নাৰী সমাজক এক সুৰক্ষাবিহীন অথবা আইনৰ দ্বাৰা নামমাত্ৰ সুৰক্ষা লাভৰ সম্ভাৱনা থকা পৰিস্থিতি উপনীত কৰায়। কেৱল বলাৎকাৰেই এনে নাৰীৰ ওপৰত চলা হিংসাত্মক কাৰ্যকলাপৰ একমাত্ৰ প্ৰকাশ্য ৰূপ নহয়। বলাৎকাৰৰ উপৰি এনে নাৰী নানা ধৰণৰ অত্যাচাৰ, যাদৃচ্ছিক হত্যা, স্বাধীনতা হীনতা, বলপূৰ্বক শ্ৰমদান, বলপূৰ্বক বিবাহ আদিৰ বলি হয়। লগতে মুকলিভাৱে চলা- ফুৰা কৰাৰ স্বতন্ত্ৰতা অনুশীলন কৰিব খোজা নাৰীৰ বিৰুদ্ধেও নানা ধৰণৰ অপৰাধমূলক কাৰ্য সম্পাদন কৰা হয়।"

কুমাৰস্বামীয়ে তেওঁৰ প্ৰতিবেদনত বহিৰাগত বিৰোধী নীতি, নাৰীৰ বাবে সমান সুযোগৰ অভাৱ আৰু অবৈধ নাৰী সৰবৰাহৰ পৰিঘটনাৰ মাজত এটা প্ৰত্যক্ষ সম্পৰ্ক থকাৰ কথা আঙুলিয়াই দেখুৱাইছিল। তেওঁৰ মতে, "বিভিন্ন বাধা-নিষেধ থকা আৰু বহিৰাগতক বাদ দিয়া অনুপযুক্ত বহিৰাগত নীতিবোৰে নাৰী সৰবৰাহৰ কামটো অবিৰতভাবে চলি যোৱাৰ আঁৰৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ কাৰণত পৰিণত হৈছে।" যদি নাৰীৰ কোনো অধিকাৰ নাথাকে আৰু যদি অধিকাৰবোৰক ৰাষ্ট্ৰই কোনো সন্মান প্ৰদৰ্শন নকৰে আৰু যদি নাৰীৰ বাবে শিক্ষা তথা নিয়োগৰ সমান সুযোগ নাথাকে, নাৰী পুৰুষতকৈ সকলো দিশেৰে দুৰ্বল হৈ ৰৈ যায়।

নাৰীৰ বিৰুদ্ধে চলা নৃগোষ্ঠীয় অথবা প্রজাতিগত হিংসাক আন্তঃশাখা ভিত্তিক বৈষম্যৰ সবাতোকৈ স্পষ্ট উদাহৰণ বুলি ধৰা হয়। ব'চ্নিয়া, ক'চ'ভো, বুৰুণ্ডি আৰু ৰৱাণ্ডা আদি দেশত নাৰীৰ ওপৰত চলা নানা ধৰণৰ অত্যাচাৰৰ ভেটি হ'ল প্রজাতিগতভিত্তিক বৈষম্য। কেৱল নাৰীক এনে আক্রমণৰ লক্ষ্য কৰি লোৱাটো হ'ল সম্পূর্ণৰূপে সামাজিক লিংগভিত্তিক অধিকাৰৰ উলংঘন। আনহাতে, নৃগোষ্ঠীয় সংঘাতৰ ফলত বৃহৎ সংখ্যক নাৰী শৰণার্থীৰ সৃষ্টি হৈছে। তেওঁলোক সততে যৌন হিংসা আৰু সামাজিক লিংগভিত্তিক সমস্যাৰ বলি হয়। নাৰী বলাৎকাৰৰ ঘটনা বৃদ্ধি পোৱাৰ আঁৰত নাৰীৰ নৃগোষ্ঠীয় অথবা ধর্মীয় পৰিচয়ে এক সক্রিয় ভূমিকা লয়। ৰৱাণ্ডা আৰু য়ুগোশ্লাভিয়াৰ বাবে গঠন কৰা আন্তঃৰাষ্ট্রীয় অপৰাধ ন্যায়াধীকৰণে বলাৎকাৰক যুদ্ধৰ এক অস্ত্র বুলি মানি লৈ দোষীক উপযুক্ত শাস্তি প্রদান কৰিছিল।

কিছুদিনৰ আগলৈকে সামাজিক লিংগ আৰু প্রজাতি ভিত্তিক বৈষম্যৰ আন্তঃসম্পর্ক তথা ইয়াৰ পৰিণামবোৰ খৰছি মাৰি বিবেচনা কৰা হোৱা নাছিল। এই সমস্যাবোৰক দুয়োটাৰে মাজৰ যিকোনো এটা দিশৰ প্রকাশ বুলি শিতানভুক্ত কৰা হৈছিল। সেয়েহে সমস্যাটো পূর্ণ পৰিসৰত বিশ্লেষণ কৰাৰ সুযোগৰ সৃষ্টি হোৱা নাছিল। ফলত ইয়াৰ প্রতিকাৰসমূহেও ভবা ধৰণে সুফল প্রদর্শন কৰিব পৰা নাছিল অথবা অনুপযুক্ত প্রকৃতিৰ আছিল। বর্তমান এই অৱস্থাৰ সলনি হৈছে। ৰাষ্ট্রসংঘই 'সামাজিক লিংগৰ মূলসুতিত অন্তর্ভুক্তকৰণ' (gender mainstreaming) নীতিৰ জৰিয়তে সামাজিক লিংগৰ ভূমিকা তথা সামাজিক লিংগৰ সম্পর্কই কেনেদৰে নাৰী আৰু পুৰুষৰ অধিকাৰ, সম্পদ তথা সুযোগ লাভৰ সুচলতা গঢ় দিয়ে তাৰ বিভিন্ন পদ্ধতিক সত্য বুলি স্বীকৃতি দিছে। এই নীতিৰ চৰম লক্ষ্য হ'ল সামাজিক লিংগভিত্তিক সমতা স্থাপন কৰা।

২০০১ চনৰ ৩১ আগষ্টৰে পৰা ৭ চেপ্টেম্বৰলৈ দক্ষিণ আফ্রিকাৰ ডাৰবানত বহা প্রজাতিবাদ, প্রজাতিভিত্তিক বৈষম্য, বহিৰাগত আতংক আৰু আনুষংগিক অসহিষ্ণতা বিষয়ক বিশ্ব সন্মিলনখনত এনে বহু জটিল সমস্যাৰ প্রত্যক্ষ আলোচনা কৰা হৈছিল। এই সন্মিলনৰ সচিব প্রধান আছিল মানৱ অধিকাৰ উচ্চায়োগৰ উচ্চায়ুক্ত মেৰী ৰবীনচন। তেওঁ ডাৰবান সন্মিলনৰ প্রস্তুতি সন্দর্ভত ষ্টার্চবার্গত আয়োজিত এখন ইউৰোপীয়ান আঞ্চলিক সভাত কৈছিল, "আধুনিক প্রজাতিবাদৰ চানেকীবোৰ উদ্বেগজনকভাৱে পৃথক। আমি সামাজিক লিংগ আৰু প্রজাতিবাদত বিশেষ মনোযোগ দিব লাগিব তথা ঘটিব পৰা দ্বৈত বৈষম্যবোৰক চিনাক্ত কৰি উলিয়াব লাগিব।"

ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা আমি গম পালো যে সামাজিক লিংগভিত্তিক সমস্যা আৰু সামাজিক লিংগ বৈষম্যই আন বহুতো সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে। সামাজিক লিংগ আৰু প্রজাতিৰ বিষয় দুটাই সৃষ্টি কৰিব পৰা সমস্যাবোৰ গুৰুত্ব সহকাৰে বিবেচনা কৰাৰ সময় আহি পৰিছে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ৭ ঃ আন্তঃশাখাভিত্তিক বৈষম্যৰ সবাতোকৈ স্পষ্ট উদাহৰণটো কি?

.....

.....

প্রশ্ন ৮ ঃ নাৰীৰ ওপৰত চলা প্রজাতিভিত্তিক হিংসাৰ এটা উদাহৰণ দিয়ক।

.....

.....

৬.৬ পৰিয়াল আৰু সামাজিক লিংগ প্রভেদ

সামাজিক লিংগ, জীৱিকা আৰু পৰিয়ালৰ মাজত ওতঃপ্রোত সম্পর্ক আছে। জীৱিকা আৰু পৰিয়ালৰ পৰিৱর্তনে সামাজিক লিংগভিত্তিক সম্পর্কবোৰ সলনি কৰে। সামাজিক লিংগভিত্তিক সম্পর্কৰ পৰিৱর্তনে আকৌ পৰিয়াল আৰু জীৱিকালৈ পৰিৱর্তন কঢ়িয়াই আনিব পাৰে। পুৰুষ আৰু নাৰীৰ জীৱন সলনি হোৱাৰ লগে লগে জীৱিকা আৰু পৰিয়ালৰ প্রকৃতিও সলনি হৈছে। জীৱিকা আৰু পৰিয়াল হ'ল সামাজিক লিংগৰ ভিত্তিত গঢ় লৈ উঠা অনুষ্ঠান।

ইতিহাস অধ্যয়নৰ পৰা আৰু বিশ্বৰ ঘটনাক্রম পর্যবেক্ষণ কৰি গম পোৱা গৈছে যে লিংগভিত্তিক অৱস্থাৰ সলনি হোৱাৰ লগে লগে শ্রম বিভাজন প্রক্রিয়াৰ বিকাশ ঘটিছে। জীৱিকা হ'ল ঐতিহাসিকভাৱে পুৰুষ আৰু নাৰী উভয়ে কৰি অহা কার্য। লিংগ হ'ল প্রায় সকলো সমাজৰে সামাজিক সংগঠন গঢ়াৰ এটা গুৰুত্বপূর্ণ আধাৰ। শ্রমৰ লিংগভিত্তিক বিভাজন হ'ল সেইটো প্রক্রিয়া যিটোৰ জৰিয়তে লিংগৰ আধাৰত নানা কাম ভগোৱা হয়। সামাজিক অনুষ্ঠানবোৰত লিংগভিত্তিক প্রভেদ প্রকট কৰাৰ সবাতোকৈ মৌলিক পন্থাটো হ'ল এই শ্রম বিভাজন। আনকি একবিংশ শতিকাতো পুৰুষ আৰু নাৰীয়ে সুকীয়া সুকীয়া ধৰণৰ কাম কৰি আছে। পৰিয়ালৰ ভিতৰত এই লিংগভিত্তিক শ্রম বিভাজন সন্তান ডাঙৰ কৰোঁতে পুৰুষ আৰু মহিলাই পালন কৰা ভিন্ ভিন্ ধৰণৰ দায়িত্বৰ মাজেদি প্রত্যক্ষভাৱে প্রতিফলিত হয়। নাৰীয়ে (পুৰুষে নহয়) সন্তান জন্ম দিব পাৰে- এয়া এক জৈৱিক সত্য। কিন্তু অধিকাংশ সমাজত নাৰীয়েই সন্তান ডাঙৰ-দীঘল কৰাৰ প্রাথমিক দায়িত্বটো পালন কৰিব লাগে। এটা লিংগৰ ভিত্তিত গঢ় লৈ উঠা অনুষ্ঠানৰূপে পৰিয়ালবোৰত প্রচলিত সন্তান তদাৰকৰ এনে লিংগভিত্তিক দায়িত্বৰ প্রভেদ হ'ল এটা উল্লেখযোগ্য

ুউপাদান। ই পুৰুষ আৰু নাৰীৰ কাম তথা পাৰিবাৰিক জীৱনৰ বিভিন্ন দিশ নির্মাণ কৰে। মজুৰি প্রাপক শ্রমিক শক্তিত সক্রিয় হৈ থকা লিংগভিত্তিক শ্রম বিভাজন প্রক্রিয়াটো সকলো জীৱিকাৰ সকলো স্তৰতে সক্রিয় হৈ থকা লিংগভিত্তিক শ্রেণীবিভাজনত স্পষ্টকৈ ধৰা পৰে।

৬.৬.১ পৰিয়াল আৰু নাৰীৰ কর্মসংস্থাপন পছন্দ কৰাৰ সুযোগ

নাৰীৰ ব্যক্তিগতভাবে কর্মসংস্থাপন পছন্দ কৰাৰ সুযোগৰ সৈতে জড়িত তত্ত্বৰোৰক দুটা মতবিৰোধী পৰম্পৰাত ভগাব পৰা যায়।

প্রথম পৰম্পৰাটোৰ অধীনত পৰিয়াল সম্পর্কীয় নব্য-ধ্রুপদী (neo-classical) অর্থনৈতিক তত্ত্বৰোৰ বিচাৰ কৰি চোৱা হয়। এই পৰম্পৰাৰ যুক্তি অনুসৰি পৰিয়ালৰ ক্ষেত্রত এটা পৰম্পৰাগত সামাজিক লিংগভিত্তিক শ্রম বিভাজন হ'ল সবাতোকৈ যুক্তিসংগত ব্যৱস্থা।

দ্বিতীয় পৰম্পৰাটোৰ অধীনত পৰিয়াল সম্পর্কীয় সমাজতাত্ত্বিক তত্ত্বৰোৰ বিচাৰ কৰি চোৱা হয়। এই পৰম্পৰাৰ যুক্তি অনুসৰি নাৰীৰ কর্মসংস্থাপন পছন্দৰ চানেকী নির্ণয়ত ব্যক্তিগতভাৱে মানি চলা প্রথা নাইবা অগ্রাধিকাৰবোৰৰ তাৎপর্য সর্বাধিক।

'মানৱ মূলধন' (Human Capital)ৰ তত্ত্ব বিকশিত কৰি অর্থনীতিবিদসকলে যুক্তি দর্শাইছে যে পৰিয়াল এককৰ ক্ষেত্রত ঘৰুৱা কাম-কাজত ব্যুৎপত্তি আহৰণ কৰিবলৈ নাৰীয়ে স্থিৰ কৰি লোৱা কর্মপছন্দ আৰু বজাৰকেন্দ্রিক কাম-কাজত ব্যুৎপত্তি আহৰণ কৰিবলৈ পুৰুষে স্থিৰ কৰি লোৱা কর্ম পছন্দ হ'ল অর্থনৈতিক দিশেৰে সবাতোকৈ যুক্তিসংগত ব্যৱস্থা (Mincer and Polachek, 1974) । নাৰীসকলে সন্তান আৰু পৰিয়ালৰ যত্ন লোৱাৰ দায়িত্ব পালন কৰিবলগীয়া হোৱাৰ বাবে নিয়োগ বিৰতি (employment breaks) ল'বলগীয়া হয়, সেয়েহে তেওঁলোকক 'মানৱ মূলধন' ৰূপে মজুৰী প্রদান কৰা কর্মক্ষেত্রত বিনিয়োগ কৰাটো যুক্তিসংগত নহয়। এই যুক্তি নাৰীৰ কর্মসংস্থাপন অভিজ্ঞতাত প্রতিফলিত হয়। গেৰী বেকাৰ (১৯৯১)ৰ লেখনিতো এই অনুমান প্রকাশ পাইছিল যে এটা যুক্তিসংগত 'কর্তা' (actor) হিচাপে পৰিয়াল এককে নাৰীৰ কর্ম ব্যুৎপত্তিৰ উপযোগিতা সর্বাধিক কৰি তুলিবলৈ যথোপযুক্ত আচৰণ প্রদর্শন কৰে। বেকাৰে এয়াও কৈছিল যে পৰিয়াল এটাৰ ভিতৰত অইনৰ মংগলৰ বাবে জীয়াই থকাৰ জীৱন দর্শন ৰ অভিপ্রায় নিহিত থাকে। যিটো প্রতিদ্বন্দ্বিতামূলক বজাৰ পৃষ্ঠভূমিত এই অভিপ্রায় প্রোথিত হয়, সেই পটভূমিত কথাটো কিছু বৈসাদৃশ্যপূর্ণ । সেয়েহে পৰিয়ালৰ সদস্যসকলে (সদস্যসকল অইনৰ দৃষ্টিত 'নিষ্কর্মা সন্তান' হ'লেও) পৰিয়ালটোৰ জ্যেষ্ঠ পৰহিতকাৰী সদস্যগৰাকী (অথবা অনুকম্পাশীল পিতৃস্থানীয় ব্যক্তিগৰাকী) ৰ উপযোগিতামূলক

কার্যাৱলী সর্বাধিক কৰি তুলিব পৰা ধৰণৰ আচৰণ কৰিব। সেয়েহে নব্য-ধ্রুপদী পৰিয়ালৰ সমর্থক অর্থনীতিবিদসকলে এই যুক্তি আগবঢ়াইছে যে পৰিয়াল এটাক সামগ্রিকভাৱে উপকৃত কৰিব পৰা যুক্তিসংগত সর্বোচ্চ মানলৈ বর্দ্ধিতকৰণ নীতিৰ দ্বাৰা নাৰী আৰু পুৰুষৰ মাজত ঘৰুৱা তথা বজাৰকেন্দ্রিক কাম-কাজ আবণ্টনৰ সিদ্ধান্ত (নাৰীৰ কর্মসংস্থাপন বাছনিৰ আৰ্হি) গ্রহণ প্রক্রিয়াটো পৰিচালিত হয়।

নাৰীবাদী অর্থনীতিবিদসকলে নব্য-ধ্রুপদী ধাৰণাটোৰ বিস্তৃত সমালোচনা কৰিছে। কোনোবাই যুক্তি দর্শাব পাৰে যে কার্যক্ষেত্রত অংশগ্রহণৰ বিষয়টোত আমাৰ দৰে পৰম্পৰাগত সমাজৰ বিশেষকৈ নাৰীয়ে প্রায়েই স্ব-ইচ্ছাৰে অংশকালীন চাকৰিত যোগ দিয়াৰ অগ্রাধিকাৰ দেখুওৱা পৰিলক্ষিত হয়। তেওঁলোকে আনকি স্থায়ী অথবা সাময়িকভাৱে শ্রম শক্তিৰ বাহিৰত থকাৰ ইচ্ছাও প্রকট কৰিব পাৰে। বাস্তৱক্ষেত্রত দেখা গৈছে যে বহুতো নাৰীয়ে ঘৰুৱা কাম-কাজত ব্যস্ত হৈ থাকিয়েই সন্তুষ্টি পায়। আন বহুতো নাৰীয়ে শ্রম বজাৰত অংশগ্রহণৰ ক্ষেত্রত অধিকতৰ নমনীয়তা আশা কৰে। ইয়াৰ উপৰি ঐতিহাসিক দৃষ্টিকোণেৰে নাৰীয়ে সদায় পৰিয়ালৰ সন্তানবোৰৰ তদাৰকৰ প্রধান দায়িত্বটো পালন কৰি আহিছে। এই ক্ষেত্রত জৈৱিক বাধ্যবাধকতা অথবা স্বৈচ্ছিক অব্যাহতি দুয়োটা কাৰকেই নাৰীক বজাৰকেন্দ্রিক কর্মশক্তিৰ পৰা আঁতৰাই ৰাখিব পাৰে। কিন্তু ইয়াৰ বাবে নাৰীয়ে বৈষম্যৰ বলি হোৱা বুলি কোনেও অভিযোগ কৰিব নোৱাৰে। কিন্তু দেখা যায় যে কেৱল নাৰীসমাজহে কিছুমান নির্দিষ্ট সামাজিক নিষেধৰ লক্ষ্য অথবা তেওঁলোকক কিছুমান সামাজিক, সাংস্কৃতিক নাইবা অন্য ধৰণৰ বাধ্য বাধকতাৰ নামত বজাৰকেন্দ্রিক শ্রমত যোগদান কৰাৰ পৰা বিৰত ৰখা হয় অথবা বাধা দিয়া হয় নাইবা চাকৰিৰ বাবে প্রতিযোগিতা কৰাৰ সময়ত নানা আহুকালৰ সন্মুখীন হ'বলগীয়া পৰিস্থিতিৰ সৃষ্টি কৰা হয়। এয়া শ্রম বজাৰ বৃত্তিগত তথা ঔদ্যোগিক শ্রেণীবিভাজনৰ ফল। আকৌ, কেতিয়াবা বয়স, অভিজ্ঞতা, শিক্ষা, দক্ষতা, উৎপাদনশীলতা আদি কোনো ক্ষেত্রতে দৃশ্যমান প্রভেদ নেদেখুওৱা সত্বেও নাৰীক ইচ্ছাকৃতভাৱে পুৰুষৰ সমান মজুৰী দিয়া নহয়। এনেবোৰ পৰিস্থিতিক নিশ্চয়কৈ সামাজিক 'লিংগভিত্তিক বৈষম্য'ৰ শিতানত অন্তর্ভুক্ত কৰিব পাৰি। সহজ অর্থত, নাৰীৰ শ্রম বজাৰত অনা-অংশগ্রহণৰ দিশটোৱে যেতিয়া স্বাভাৱিক নাইবা স্বেচ্ছাপূর্বক ভাৱে আৰোপিত বাধ্যবাধকতাৰ সীমা অতিক্রম কৰে অথবা দুয়োটা লিংগৰ মাজত সকলোৱে দেখাকৈ আচৰণৰ প্রভেদ থাকে আৰু সেয়া শ্রম বজাৰে ইচ্ছাকৃতভাৱে গঢ়ি লোৱা এটা ব্যৱস্থা হয়, তেন্তে এই বিষয়টোক সামাজিক তথা অর্থনৈতিক তাৎপর্য থকা সমস্যা বুলি গণ্য কৰা হয়।

ওপৰত আলোচনা কৰা কর্মত অংশগ্রহণ, মজুৰীৰ মাজত থকা পার্থক্য, বৃত্তিগত অথবা ঔদ্যোগিক শ্রেণীবিভাজন আদিৰ দৰে শ্রম বজাৰত প্রচলিত পক্ষপাতিত্বমূলক আচৰণবোৰৰ পাৰস্পৰিক সম্পর্ক আছে। নাৰীয়ে কিছুমান বিশেষ ধৰণৰ কাম (উদ্যোগ

আদিও)ৰ প্রতি আগ্রহ প্রদর্শন কৰাৰ পূৰামাত্রাই সম্ভাৱনা আছে। তেওঁলোকে অধিকতৰ নমনীয়তা থকা কিন্তু সম্ভৱতঃ কম মজুৰী পোৱা কামত অংশগ্রহণ কৰাৰ বিশেষ আগ্রহ দেখুৱাব পাৰে। ইয়াৰ ফলতেই উদ্যোগবোৰত লিংগভিত্তিক বৃত্তিগত শ্রেণীবিভাজনৰ সৃষ্টি হয় আৰু নাৰীৰ উপার্জনত প্রভাৱ পৰে। কিন্তু প্রকৃতার্থত এনে ধৰণৰ উপার্জন ব্যৱধানক 'বৈষম্য' বুলি নোকোৱাই শ্রেয়। কাৰণ, এই ব্যৱস্থাই 'একে কামৰ বাবে একে মজুৰী' নীতি উলংঘা নকৰে। শ্রম বজাৰৰ এনে সম্ভাব্য কার্যসম্পাদন নীতিটোক শ্রমিকৰ চাহিদা আৰু যোগানৰ দিশেৰে গভীৰভাৱে অধ্যয়ন কৰি চোৱা উচিত। শ্রমিক যোগানৰ সৈতে জড়িত কাৰকবোৰৰ অধ্যয়নৰ সময়ত নাৰীয়ে কিয় কিছুমান নির্দিষ্ট প্রকাৰৰ চাকৰি অথবা অর্থনৈতিক খণ্ডত (বৃত্তি অথবা উদ্যোগ)ত কাম কৰাটোক অগ্রাধিকাৰ দিয়ে সেয়া নির্ণয় কৰাত মনোনিৱেশ কৰা হয়। আনহাতে, শ্রমিকৰ চাহিদা অধ্যয়নৰ সময়ত মনোনিৱেশ কৰা মূল বিষয়টো হ'ল কিয় নিয়োগকর্তাই সাধাৰণতে কোনো নির্দিষ্ট বৃত্তি (উদ্যোগ)ৰ বাবে নাৰী অথবা পুৰুষক নিয়োগ কৰাত অগ্রাধিকাৰ দিয়ে। এই 'অগ্রাধিকাৰ' শ্রম বজাৰত প্রচলিত সামাজিক তথা সাংস্কৃতিকভাৱে স্বীকৃত প্রথা আৰু সামাজিক লিংগভিত্তিক গতানুগতিকতা নির্ণয় কৰা প্রমূল্যবোৰৰ দ্বাৰা প্রভাৱিত হয়।

কর্মত অংশগ্রহণ, কর্মসংস্থাপনৰ সুযোগ, শ্রেণীবিভাজন, মজুৰীৰ মাজত থকা ব্যৱধান আদিৰ দৰে শ্রম বজাৰত চলি থকা বিভিন্ন ধৰণৰ সামাজিক লিংগ বৈষম্যৰ উপৰি জীৱনৰ আন আন ক্ষেত্রতো নাৰীসকল নানা ধৰণৰ বৈষম্যৰ বলি হয়। এই কথা সকলোৱে জ্ঞাত যে উপার্জনৰ লগতে শিক্ষা, পুষ্টি সমর্থন স্বাস্থ্য যত্নৰ দৰে দিশবোৰতো নাৰী বৈষম্যৰ চিকাৰ হৈ আহিছে। ভাৰতত এই কথা এতিয়াও সত্য যে পৰিয়ালত কন্যাশিশুবোৰক ভৱিষ্যৎ উপার্জনৰ সম্ভাব্য উৎস বুলি ধৰা নহয়। ইয়াৰ ফলত সমাজত এক ধৰণৰ নাৰী বিৰোধী পক্ষপাতিত্বমূলক আচৰণৰ উত্থান ঘটিছে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ৯ ঃ ঐতিহাসিকভাৱে কেনেদৰে শ্রম বিভাজন প্রক্রিয়াটো বিকশিত হৈছে?

.....

.....

প্রশ্ন ১০ ঃ শ্রমৰ লিংগভিত্তিক বিভাজন বুলিলে কি বুজে?

.....

.....

প্রশ্ন ১১ ঃ নাৰীৰ কর্মসংস্থাপনৰ সৈতে জড়িত ব্যক্তিগত পছন্দৰ দিশটোৰ তাৎপর্য প্রকাশ কৰা মতবিৰোধ সম্পন্ন পৰম্পৰাত বিভাজিত তত্ত্বৰ ভাগ দুটা কি কি?

.....

.....

৬.৭ জীৱিকা আৰু সামাজিক লিংগ প্রভেদ

সামাজিক লিংগই জীৱিকা আৰু কর্মী সম্পর্কে থকা সামাজিক প্রত্যাশাবোৰ গঢ়ি তোলে। জীৱিকাৰ মাজত থকা সম্পর্কবোৰ বুজাত সামাজিক লিংগৰ প্রভাৱে সক্রিয় ভূমিকা পালন কৰে। দুটা জীৱিকাৰ মাজত থকা পদানুক্রমিক সম্পর্কৰ প্রকৃতিও সামাজিক লিংগই নির্ধাৰণ কৰে। এনে পদানুক্রমিক সম্পর্কই জীৱিকাৰ উলম্ব শ্রেণীবিভাজন ঘটায় আৰু অনানুষ্ঠানিক সম্পর্কবোৰে জীৱিকাৰ আনুভূমিক শ্রেণীবিভাজন সুদৃঢ় কৰে।

এই শিতানত আমি বিগত ত্রিশ বছৰত সামাজিক লিংগৰ ভূমিকা, সামাজিক লিংগভিত্তিক মনোভাৱ আৰু মজুৰী পোৱা কামৰ ক্ষেত্রত হোৱা সমান্তৰাল পৰিৱর্তনবোৰ বিশ্লেষণ কৰিম। নাৰী, বিশেষকৈ মাতৃসকলে ক্রমবর্দ্ধিত হাৰত বেতন পোৱা কামত যোগদান কৰা পৰিলক্ষিত হৈছে। বহুতো নিয়োগ পদ্ধতি আগতকৈ নমনীয় হৈছে যদিও কর্মসংস্থাপনভিত্তিক সুৰক্ষাৰ পৰিমাণ কমি গৈছে। নাৰীয়ে কর্মক্ষেত্রত সমতাৰ পূর্ণ অধিকাৰ লাভ কৰিছে যদিও উচ্চ পদবীত এতিয়াও নাৰী প্রতিনিধিৰ সংখ্যা প্রয়োজনতকৈ কমি আছে। পুৰুষ আৰু নাৰীৰ মাজত থকা মজুৰীৰ ব্যৱধান আঁতৰ হোৱা নাই। নাৰীৰ ক্ষেত্রত দেখুওৱা এই অবিৰত অসমতাৰ আর্হিটো ব্যাখ্যা কৰাৰ বিভিন্ন অজুহাত আছে। প্রধান ব্যাখ্যাটো হ'ল গার্হস্থ্য জীৱনৰ আদর্শ। এই আদর্শই এতিয়াও পৰিয়ালৰ সদস্যৰ যত্ন লোৱাৰ গুৰুদায়িত্ব নাৰীকেই আবণ্টন কৰি আছে। এই আদর্শই বিশেষভাৱে 'নৈতিক মাতৃত্ব' (moral motherhood) ৰ ধাৰণাটো সমর্থন কৰে। এনে মাতৃ আত্ম-বলিদান দিবলৈ সদা প্রস্তুত, কোনো ধৰণৰ বিশেষ আসক্তিহীন আৰু 'এখন হৃদয়হীন পৃথিৱীত এক সৰগ'ৰ তদাৰক কৰাৰ কামত উৎসর্গিকৃত বুলি ধৰা হয়। ইয়াৰ দ্বাৰা পুৰুষতকৈ নাৰীৰ নৈতিকশ্রেষ্ঠতাৰ দাবী সৃষ্টি কৰাৰ প্রক্রিয়া এটাৰ সূচনা হৈছিল। বিংশ শতিকাৰ শেষৰ ফালে জোৱান ৱিলিয়ামচে এই যুক্তি দাঙি ধৰিছিল যে 'গার্হস্থ্যজীৱনৰ মৃত্যু ঘটা নাই, ইয়াক কেৱল মূক কৰি ৰখা হৈছে' (২০০০.৩)। নাৰীয়ে (বিশেষকৈ মাতৃসকলে) বিভিন্ন কামত বর্দ্ধিত হাৰত যোগদান কৰিবলৈ লৈছে যদিও এতিয়াও সন্তানৰ তদাৰক আৰু ঘৰুৱা জীৱনৰ সৈতে জড়িত কামকাজবোৰ

সংগঠিত কৰাই তেওঁলোকৰ প্ৰধান দায়িত্ব হৈ আছে। নিয়োগকৰ্তাই অবিৰতভাৱে 'আদৰ্শ কৰ্মী' নিয়োগ কৰিব বিচাৰি আছে। এই আদৰ্শ কৰ্মীসকল হ'ল পূৰ্ণ কালীন কৰ্মচাৰী। এনে কৰ্মচাৰীসকল পৰিয়ালৰ কাম-কাজৰ দায়িত্বৰ পৰা সম্পূৰ্ণ মুক্ত হ'ব লাগিব (Williams, 2000:20)। নাৰীবাদৰ দ্বিতীয়টো লহৰৰ উত্থানৰ লগে লগে বেতন পোৱা কামৰ ক্ষেত্ৰখনৰ বিশ্বজনীন ৰূপান্তৰ প্ৰক্ৰিয়াটোৱে গাৰ্হস্থ্যজীৱনক মূক কৰি ৰখাৰ ক্ষমতা বৃদ্ধি কৰিছিল। নাৰীয়ে বেতন পোৱা কামত যোগদানৰ সুযোগ আৰু এনে কামত সমতাৰ দাবী উত্থাপন কৰিছিল। নমনীয় প্ৰকৃতিৰ কৰ্মসংস্থাপন লাভৰ সুযোগ বৃদ্ধি পোৱাৰ লগে লগে নামমাত্ৰ লাভদায়ী কামৰ ক্ষেত্ৰখন সম্প্ৰসাৰিত হৈছিল। এনে কামৰ বাবে 'আদৰ্শ কৰ্মী'ৰ প্ৰয়োজন নাছিল। কিন্তু একে সময়তে 'আদৰ্শ কৰ্মী'ৰ চাহিদাও বৃদ্ধি পাইছিল। সেৱাত নিযুক্তি লাভৰ সুযোগ বঢ়াটোৱে নাৰীক উপকৃত কৰিছিল। নাৰীৰ চাৰিত্ৰিক বৈশিষ্ট্যৰ সৈতে গতানুগতিকভাৱে সংলগ্ন কৰি ৰখা সহমৰ্মিতা আৰু সম্পৰ্ক তথা প্ৰতিপাল কৰাৰ গুণবোৰক সেৱা অৰ্থনীতিৰ সৈতে জড়িত কৰ্মীৰ প্ৰধান গুণ বুলি ধৰি লোৱা হৈছিল। এই সময়ছোৱাত প্ৰদৰ্শিত হোৱা যুক্তি অনুসৰি 'আত্মবাচক আধুনিকতা' (reflexive modernity)ৰ নমনীয় তথা ব্যক্তিগতকৃত কৰ্ম পৰিৱেশত লাহে লাহে লিংগ প্ৰভেদ নাইকিয়া হ'ব।

৬.৭.১ ঔদ্যোগিক যুগত পৰিয়াল, জীৱিকা আৰু সামাজিক লিংগ প্ৰভেদ

বিংশ শতিকাত অধিকাংশ ঔদ্যোগীকৃত ৰাষ্ট্ৰবে কৰ্ম তথা পাৰিবাৰিক জীৱনত নাটকীয় পৰিৱৰ্তন ঘটিছিল। শতিকাটোৰ আৰম্ভণিত ঔদ্যোগিকীকৰণৰ শক্তিসমূহে পূৰ্ণোদ্যমে কাম কৰি আছিল। শতিকাটোৰ শেষাৰ্ধক এচামে 'দ্বিতীয় ঔদ্যোগিক বিপ্লৱ' বুলি অভিহিত কৰে। এই সময়ছোৱাত 'বিশ্বজনীন অৰ্থনীতি'ৰ ধাৰণাটোৰ উত্থান ঘটিছিল। ঔদ্যোগিকীকৰণে কৰ্ম আৰু পাৰিবাৰিক জীৱনৰ প্ৰকৃতি যথেষ্ট পৰিমাণে সলাই পেলাইছিল। কল-কাৰখানা স্থাপনৰ সংখ্যা বঢ়াৰ লগে লগে সামগ্ৰী উৎপাদন প্ৰক্ৰিয়াটো ঘৰৰ পৰা কল-কাৰখানালৈ স্থানান্তৰিত হৈছিল। পৰিয়ালবোৰে এগৰাকী নাইবা একাধিক সদস্যক এনে ঔদ্যোগিক স্থানলৈ কাম কৰিবলৈ পঠাইছিল। ঔদ্যোগিকীকৰণৰ প্ৰসাৰ ঘটাৰ লগে লগে আন বহুতো গুৰুত্বপূৰ্ণ সামাজিক পৰিৱৰ্তন সংঘটিত হৈছিল। ইয়াৰ এটা উদাহৰণ হ'ল নগৰীকৰণ প্ৰক্ৰিয়া। ডাৰখেইমৰ ভাষাত সমাজৰ যান্ত্ৰিকৰপৰা জৈৱিক ভ্ৰাতৃত্ববোধলৈ অৱস্থান্তৰ ঘটিছিল। পৰিচালক আৰু অন্য বৃত্তিজীৱীৰে গঠিত ক্ৰমবৰ্দ্ধিত মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীটোৰ বাবে নগৰীকৰণ প্ৰক্ৰিয়াটোৱে কাম তথা পৰিয়ালৰ মাজৰ ব্যৱধান বৃদ্ধি কৰিছিল। ভৌগোলিক আৰু প্ৰতীকী দুয়ো ধৰণে এই ব্যৱধান বাঢ়ি গৈছিল। এই বিচ্ছিন্নতা ঔদ্যোগিক তথা আবাসিক এলেকাবোৰৰ মাজত স্পষ্ট সীমা নিৰ্দ্ধাৰণৰ বিভিন্ন স্থাপত্যমূলক সজ্জা তথা মণ্ডল বিভাজন আইনৰ দ্বাৰা অধিক স্পষ্ট কৰি তোলা হৈছিল। কাম আৰু পৰিয়ালৰ মাজত সৃষ্ট এই ভৌতিক সীমা শ্ৰমৰ সামাজিক লিংগাভিত্তিক বিভাজনৰ দ্বাৰা সুদৃঢ় কৰা হৈছিল। মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীৰ

বাবে কর্মস্থলী হৈ পৰিল পুৰুষৰ আধিপত্য থকা ক্ষেত্র। আনহাতে, পৰিয়ালবোৰ হৈ পৰিল নাৰী আৰু সন্তানৰ দ্বাৰা পৰিচালিত ক্ষেত্র। মধ্যবিত্ত শ্রেণীৰ গৃহিণীসকলে খাদ্য প্রস্তুত কৰিছিল ঘৰ চাফ-চিকুণ কৰি ৰাখিছিল,ল'ৰা -ছোৱালী ডাঙৰ কৰিছিল, পৰিয়ালৰ সদস্যকআৱেগিক সমর্থন আগবঢ়াইছিল, মনোৰঞ্জন প্রদান কৰিছিল আৰু স্বামীৰ কর্মজীৱনৰ অগ্রগতিৰ স্বার্থত নিজৰ উচ্চাকাংক্ষাক জলাঞ্জলি দিছিল। অর্থাৎ, বিবাহিত মধ্যবিত্ত শ্রেণীৰ পুৰুষ এজনে দুগৰাকী ব্যক্তিৰ কর্ম নির্ধাৰণ কৰিছিল। কর্মক্ষেত্র আৰু পৰিয়ালৰ মাজত থকা ভৌগোলিক ব্যৱধানৰ বাবে ঔদ্যোগিক যুগত মধ্যবিত্ত শ্রেণীৰ বিবাহ আৰু পাৰিবাৰিক জীৱন মধ্যবিত্ত শ্রেণীৰ বাবে উপযুক্ত কর্মৰ চাহিদাৰ দ্বাৰা গঢ় লৈ উঠিছিল।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ১২ ঃ গার্হস্থ্য জীৱনৰ আদর্শই নাৰীক কি কার্য আবণ্টন কৰিছিল?

.....

.....

প্রশ্ন ১৩ ঃ কর্ম আৰু পাৰিবাৰিক জীৱনৰ প্রকৃতি কিহে যথেষ্ট পৰিমাণে সলাই পেলাইছিল?

.....

.....

৬.৮ সম্পত্তিৰ অধিকাৰ আৰু নাৰী

নাৰীক সম্পত্তিৰ অধিকাৰ প্রদান কৰাটো কেৱল মানৱ অধিকাৰ আৰু সামাজিক লিংগ সমতাৰেই অংশ নহয়, ই সকলো লোকৰ অর্থনৈতিক উন্নয়ন সম্ভৱপৰ কৰি তুলিব পৰা এক মৌলিক নীতি। বহুতো গৱেষণাৰ পৰা পোৱা গৈছে যে যেতিয়া নাৰীৰ উপার্জন বাঢ়ে,এই অতিৰিক্ত উপার্জনখিনি পৰিয়ালৰ বর্দ্ধিত পণ্যদ্রব্য উপভোগত খৰছ হয় আৰু এনেকৈয়ে ই সামগ্রিক অর্থনৈতিক উন্নয়নত অৱিহণা আগবঢ়ায়। আনহাতে, পুৰুষে নিজৰ উপার্জনৰ অধিক অংশ ব্যক্তিগত সামগ্রী ক্রয়ত খৰছ কৰে। সম্পত্তিত নাৰীৰ অধিকাৰ খটুওৱাৰ সুযোগ কম হোৱা কথাটোৱে অন্যান্য উন্নয়নমূলক সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰিছে। যেনে, শিক্ষাৰ মান নিম্নগামী হৈছে, ক্ষুধাৰ পৰিমাণ বাঢ়িছে আৰু মানুহৰ স্বাস্থ্য বেয়া হৈছে। নাৰীৰ ক্ষেত্রত গ্রাম্য আৰু নগৰীয় উভয় ধৰণৰ দৰিদ্রতাৰে

আন্তঃসম্পর্ক আছে। গাঁৱত বাস কৰা নাৰীৰ যদি নিজাকৈ মাটি থাকে অথবা মাটি নিয়ন্ত্রণৰ অধিকাৰ থাকে, তেন্তে তেওঁৰ উপার্জন বঢ়াৰ অৱকাশ থাকে। এনে মাটিত তেওঁৰ ব্যক্তিগত অথবা যুটীয়া অধিকাৰ থাকিব পাৰে। তেওঁ আইনে স্বীকৃতি দিয়া মাটিৰ ব্যৱহাৰ আৰু উত্তৰাধিকাৰ অধিকাৰৰ সুবিধা গ্রহণ কৰিব পাৰে। গাঁৱৰ নাৰীক অহৰহ গ্রাম্য ভূমি অধিকাৰ উপভোগৰ সুবিধাৰপৰা আঁতৰত ৰখা হৈছে বাবে বহুতো নাৰী চহৰ-নগৰ অভিমুখী হৈছে। চহৰ-নগৰলৈ আহি তেওঁলোকে বস্তি এলেকাবোৰত ক্রমে সংখ্যা বাঢ়িবলৈ ধৰা নাৰী নেতৃত্বাধীন অথবা কেৱল নাৰী সদস্যা থকা পৰিয়ালত থাকিবলৈ লৈছে। এনে অঞ্চলবোৰত থকা সাধাৰণ সমস্যা দুটা হ'ব অনুপযুক্ত বাসগৃহ আৰু গৃহহীন অৱস্থা।

বাসগৃহ নির্মাণ কৰিবলৈ আৰু উদ্যমিতা বিষয়ক কাম-কাজৰ বাবে সম্পত্তিৰ দৰে ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ নাৰীৰ মাটিৰ ওপৰত থকা আধিকাৰক অসংখ্য আন্তঃৰাষ্ট্রীয় ন্যায়িক চুক্তি তথা ঘোষণাপত্রই স্বীকৃতি দিছে। ১৯৪৮ চনত গৃহীত ৰাষ্ট্রসংঘৰ সাধাৰণ পৰিষদৰ মানৱ অধিকাৰ বিষয়ক সার্বজনীন ঘোষণাপত্রত নাৰীৰ পুৰুষৰ সমানেই সম্পত্তিৰ অধিকাৰ থকা কথাটোৰ গুৰুত্ব স্বীকাৰ কৰি এই অধিকাৰক স্বীকৃতি দিয়া হৈছে। নাৰীৰ সম্পত্তিৰ অধিকাৰক স্বীকৃতি দিয়া আন দুখন আন্তঃৰাষ্ট্রীয় নথি হ'ল ১৯৯৫ চনত অনুস্থিত বেইজিং বিশ্ব সন্মিলনত গৃহীত কার্য সম্পাদন মঞ্চৰ সিদ্ধান্ত আৰু ২০০০ চনত গৃহীত সহস্রাব্দ উন্নয়ন লক্ষ্য। ভাৰতত ১৯৫৬ চনৰ হিন্দু উত্তৰাধিকাৰ আইনৰ অধীনত নাৰীৰ সম্পত্তিৰ অধিকাৰক যথেষ্ট উন্নত নিয়মৰ অধীনত ন্যায্যতা প্রদান কৰা হৈছে। নাৰীয়ে উত্তৰাধিকাৰী সূত্রে সম্পত্তি লাভ কৰাৰ সময়ত নামমাত্র স্থাবৰ সম্পত্তি লাভৰহে যোগ্য বুলি থকা ধাৰণাটো সম্পূর্ণ নির্মূল কৰা হৈছে। এতিয়া দেশৰ নাৰীয়ে পুৰুষৰ সমানেই উত্তৰাধিকাৰী সূত্রে স্থাবৰ সম্পত্তি লাভ কৰাৰ যোগ্য। ইয়াৰ লগতে পিতৃ-মাতৃৰ আগতে মৃত্যুবৰণ কৰা পুত্রৰ জীয়ৰী আৰু কন্যাৰ জীয়ৰীৰ সম্পত্তিৰ অধিকাৰ আগতকৈ অধিক কৰা হৈছে। তেওঁলোকক বর্তমান প্রথম শ্রেণীৰ উত্তৰাধিকাৰী (Class-1) ৰ মর্যাদা দিয়া হয় আৰু তেওঁলোকে পৰিয়ালৰ পুত্র তথা অন্য প্রথম শ্রেণীৰ উত্তৰাধিকাৰীৰ সমানেই সম্পত্তিৰ অংশ লাভ কৰে। সামাজিক লিংগ বৈষম্য আঁতৰ কৰিবলৈ পৰিয়ালৰ কন্যা সন্তানকো প্রথম শ্রেণীৰ উত্তৰাধিকাৰীৰ মর্যাদা দিয়া হৈছে। এনেদৰে, নাৰীৰ নিজা সম্পত্তি অথবা 'স্ত্রীধন' যি ধৰণৰে নহওক কিয়, এনে সম্পত্তি উত্তৰাধিকাৰীসূত্রে লাভ কৰা নিয়ম সকলোৰে বাবে একে কৰা হৈছে। ইয়াৰ লগতে পৰুষ আৰু নাৰী উত্তৰাধিকাৰীৰ মাজত থকা সকলো প্রভেদ আঁতৰ কৰা হৈছে। তেওঁলোকে যদি পিতৃ-মাতৃৰ সৈতে সম্পর্কৰ সমান মাত্রা ভাগ-বাটোৱাৰা কৰে, তেন্তে তেওঁলোকে উত্তৰাধিকাৰী সূত্রে সম্পত্তিও সমানে লাভ কৰিব। এতিয়া নাৰীক অসতীত্বৰ ভিত্তিত সম্পত্তিৰ উত্তৰাধিকাৰী হোৱাৰ সুযোগৰ পৰা বঞ্চিত কৰিব পৰা নাযায়। ইমানৰ পাছতো কিন্তু সমগ্র বিশ্বতে নাৰীয়ে ভূ-সম্পত্তি আৰু অন্য স্থাবৰ সম্পত্তিৰ মাত্র ১-২ শতাংশহে লাভ কৰি আছে। এনে সর্বব্যাপ্ত অনিয়মৰ কেনেকৈ প্রচলন ঘটিল আৰু ইয়াক কিহে সাৰ-পানী যোগাই আহিছে? ইতিহাস অধ্যয়নৰ দ্বাৰা গম পোৱা যাব যে অসংখ্য সাংস্কৃতিক, ন্যায়িক, ৰাজনৈতিক আৰু সামাজিক কাৰকে প্রণালীৱদ্ধভাৱে নাৰীৰ

সম্পত্তিৰ অধিকাৰ খৰ্ব কৰি আহিছে অথবা নাৰীক সম্পত্তিৰ অধিকাৰ উপভোগৰ পৰা আঁতৰাই ৰাখিছে।

বিশ্বৰ আনবোৰ দেশৰ দৰে ভাৰততো বিভিন্ন প্রগতিশীল শক্তি আৰু স্থিতাৱস্থা সমর্থকৰ মাজত অবিৰতভাৱে চলি থকা মতানৈক্যৰ মাজতে নাৰীৰ সম্পত্তিৰ অধিকাৰৰ বিষয়টোৱে বর্তমানৰ ৰূপ ধা�ৰণ কৰিছে। বিশ্বৰ আন আন প্রান্তৰ দৰে ভাৰতীয় নাৰীৰ সম্পত্তিৰ অধিকাৰো অসমান আৰু অন্যায়পূর্ণ। পাৰ হৈ যোৱা শতিকাটোত ভাৰতীয় নাৰীয়ে বিভিন্ন ক্ষেত্রত অভূতপূর্ব অগ্রগতি লাভ কৰিছে। তথাপিও, পৰিমাণ আৰু গুণ উভয় দিশেৰে নাৰীয়ে পুৰুষতকৈ সদায় কম সম্পত্তি লাভ কৰি আহিছে।

ভিন্ন ধর্মৰ গৃহভূমি ভাৰতে বর্তমানেও একৰূপী নাগৰিক সংহিতা এটাৰ প্রচলন ঘটাব পৰা নাই। সেয়েহে,প্রতিটো ধর্মীয় সম্প্রসায়ে বিভিন্ন বিষয়ত নিজ নিজ ধর্মৰ ব্যক্তিগত আইন মানি চলে। সম্পত্তিৰ অধিকাৰ হ'ল তেনে এক বিষয়। বিভিন্ন ধর্মীয় দলৰ মাজতে আকৌ বহুতো উপ-দল, স্থানীয় পৰম্পৰা আৰু স্বীকৃত প্রথা আছে। এইবোৰৰ অধীনত সংশ্লিষ্ট ব্যক্তিৰ সম্পত্তিৰ অধিকাৰ নির্ণয় কৰা হয়। ভাৰতৰ হিন্দু, শিখ, বৌদ্ধ আৰু জৈন ধর্মাৱলম্বী লোকসকলে ১৯৫৬ চনৰ হিন্দু উত্তৰাধিকাৰী আইন মানি চলে। কিন্তু খৃষ্টান ধর্মাৱলম্বীয়ে আন এক সংহিতা মানি চলে আৰু ইছলাম ধর্মাৱলম্বীসকলৰ বাবে এতিয়াও কোনো সম্পত্তিৰ অধিকাৰ বিষয়ক লিখিত নীতি-নিয়ম নাই। ইছলাম ধর্মৰ চিয়া আৰু চুন্নী দুয়োটা বিভাগৰ ক্ষেত্রতে এই কথা প্রযোজ্য। বিভিন্ন ধর্ম আৰু ৰাজ্যৰ জনজাতি সম্প্রদায়ৰ নাৰীসকলে নিজ নিজ সম্প্রদায়ৰ পৰম্পৰা তথা স্বীকৃত প্রথাৰ অধীনতহে সম্পত্তিৰ অধিকাৰ উপভোগ কৰিব পাৰে। বিষয়টো আৰু অধিক জটিল কৰি তুলিবলৈ ভাৰতীয় সংবিধানে উত্তৰাধিকাৰী সন্দর্ভত কেন্দ্র তথা ৰাজ্য চৰকাৰক প্রয়োজনীয় আইন প্রণয়নৰ অধিকাৰ দিছে। সেয়েহে কিছুমান ৰাজ্যই প্রতিখন ব্যক্তিগত আইনৰ পৰিসীমাৰ ভিতৰত সম্পত্তি আইনৰ নিজ নিজ সংস্কাৰণ বলবৎ কৰিছে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ১৪ ঃ নাৰীৰ উপার্জন বৃদ্ধি হ'লে কি ঘটে?

.....

.....

প্রশ্ন ১৫ ঃ নাৰীৰ সম্পত্তিৰ অধিকাৰ উন্নত কৰি তোলা আইনখনৰ নাম লিখক।

.....

.....

৬.৯ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- সমাজৰ এটা স্তৰত সৃষ্টি হোৱা অসমতাৰ প্ৰায়েই সমাজৰ অন্য স্তৰ কেইটামানত ক্ৰিয়াশীল হৈ থকা আন কিছুমান সামাজিক প্ৰক্ৰিয়াৰ দ্বাৰা সুদৃঢ়কৰণ ঘটে। দুটা আন্তঃসম্পৰ্কযুক্ত প্ৰক্ৰিয়াই এনে অসমতাবোৰৰ পুনঃসৃষ্টি কৰে। এই প্ৰক্ৰিয়া দুটা হ'ল- আনুষ্ঠানিকীকৰণ আৰু বৈধকৰণ।
- শ্ৰেণী আৰু সামাজিক লিংগৰ মাজত সম্পৰ্ক আছে। শ্ৰেণী প্ৰভেদে সমাজত সামাজিক লিংগ প্ৰভেদৰ প্ৰবিষ্ট পথ সুচল কৰি তোলে। এই প্ৰবিষ্টভৱনে কেতিয়াবা সামাজিক লিংগ সচেতনতাৰ শ্ৰেণী সচেতনতা অতিক্ৰম কৰাৰ সম্ভাৱনা নাইকিয়া কৰে।
- অসমতাৰ দুটা প্ৰধান কাৰণ হ'ল প্ৰজাতি আৰু সামাজিক লিংগ বৈষম্য।
- সামাজিক লিংগ, জীৱিকা আৰু পৰিয়ালৰ মাজত ওতঃপ্ৰোত সম্পৰ্ক আছে। জীৱিকা আৰু পৰিয়ালৰ পৰিৱৰ্তনে সামাজিক লিংগভিত্তিক সম্পৰ্কবোৰ সলনি কৰে তথা সামাজিক লিংগভিত্তিক সম্পৰ্কৰ পৰিৱৰ্তনে পৰিয়াল আৰু জীৱিকাৰ পৰিৱৰ্তন সাধন কৰে।
- নাৰীক সম্পত্তিৰ অধিকাৰ প্ৰদান কৰাটো কেৱল মানৱ অধিকাৰ আৰু লিংগ সমতাৰেই অংশ নহয়, ই সকলো লোকৰ অৰ্থনৈতিক উন্নয়ন সম্ভৱপৰ কৰি তুলিব পৰা এক মৌলিক নীতি। সম্পত্তিত নাৰীৰ অধিকাৰ খটুওৱাৰ সুযোগ কম হোৱা কথাটোৱে অন্যান্য উন্নয়নমূলক সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰিছে।

৬.১০ অধিক জানিবলৈ

1) Rajan, R.S. 1999. *Signposts-Gender Issues in Post – Independence India*. New Jersey: Rutgers University Press.

2) Murthy, N.Let.2007. *Towards Gender Equality: India's Experience*. New Delhi: Serials Publications.

3) Beauvoir , Simone de. 2010. *The Second Sex*. New York: Knopf Doubleday Publishing Group.

৬.১১ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ পুৰুষ আৰু নাৰীৰ মাজৰ ব্যৱধান নথকা বর্তমান সময়ৰ ক্ষেত্র দুখন হ'ল-
(i) শৈক্ষিক সফলতা আৰু
(ii) মজুৰি প্রাপক শ্রমিক শক্তিত উভয় সামাজিক লিংগৰ সমান অংশগ্রহণ।

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ অসমতা সৃষ্টিকাৰী আন্তঃসম্পর্কযুক্ত প্রক্রিয়া দুটা হ'ল- আনুষ্ঠানিকীকৰণ আৰু বৈধকৰণ প্রক্রিয়া।

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ এংগলচ্ৰ মতে সমাজে নাৰীক জৈৱিক গঠনৰ দিশেৰে নহয়, সামাজিক সম্পর্কৰ দিশেৰেহে পদানত কৰি ৰাখিব পাৰে।

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ সমাজে নাৰীক কৰা দমনক সর্বহাৰা আৰু বুর্জোৱা শ্রেণী দুটাৰ মাজৰ দমনমূলক সম্পর্কৰসৈতে তুলনা কৰিব পাৰি।

৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ এটা পদানুক্রমিক জাতি ব্যৱস্থা তথা এটা সম্পত্তিৰ অধিকাৰী সৃষ্টি কৰাৰ নতুন ক্রমৰ পর্যায়ক্রমিক উত্থান আৰু সুদৃঢ়ভৱন প্রক্রিয়াই নাৰীৰ প্রতি সামাজিক মনোভাৱ সুস্পষ্টৰূপত সলনি কৰিছিল।

৬ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ অতীজন নাৰীৰ নিয়ন্ত্রণ সুনিশ্চিত কৰিবলৈ বলপ্রয়োগ কৰা হৈছিল অথবা সন্মতি-বলপ্রয়োগ ব্যৱস্থাৰ এটা মিশ্রিত ৰূপ ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল। পৰিয়ালৰ মুৰব্বী পুৰুষজনে বলপ্রয়োগ কৰিছিল।

৭ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ আন্তঃশাখাভিত্তিক বৈষম্যৰ সবাতোকৈ স্পষ্ট উদাহৰণটো হ'ল নাৰীৰ বিৰুদ্ধে চলা নৃগোষ্ঠীয় অথবা ফৈদভিত্তিক হিংসাত্মক কার্যকলাপ।

৮ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নাৰীৰ ওপৰত চলা প্রজাতিভিত্তিক হিংসাৰ এটা উদাহৰণ হ'ল শ্রম বজাৰত সংখ্যালঘু মহিলাসকলে মুখামুখি হোৱা বিভিন্ন অসুবিধা।

৯ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ঐতিহাসিকভাৱে সামাজিক লিংগক ভিত্তি কৰি শ্রম বিভাজন প্রক্রিয়াটো বিকশিত হৈছে।

১০ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ শ্রমৰ সামাজিক লিংগাভিত্তিক বিভাজন মানে হ'ল নাৰী নে পুৰুষ সেয়া বিচাৰ কৰি কাম আবণ্টন কৰাৰ প্রক্রিয়া।

১১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ প্রথম ভাগটো হ'ল পৰিয়াল সম্পর্কীয় নব্য-ধ্রুপদী অর্থনৈতিক তত্ত্ববোৰ সমর্থন কৰা পৰম্পৰা। এই পৰম্পৰাৰ যুক্তি অনুসৰি পৰিয়ালৰ ক্ষেত্রত এটা পৰম্পৰাগত সামাজিক লিংগভিত্তিক শ্রম বিভাজন হ'ল সবাতোকৈ যুক্তিসংগত ব্যৱস্থা

দ্বিতীয় ভাগটো হ'ল পৰিয়াল সম্পৰ্কীয় সমাজতাত্ত্বিক তত্ত্বৰোৰ সমৰ্থন কৰা পৰম্পৰা। এই পৰম্পৰাৰ যুক্তি অনুসৰি নাৰীৰ কৰ্মসংস্থাপন পছন্দৰ চানেকী নিৰ্ণয়ত ব্যক্তিগতভাৱে মানি চলা প্ৰথা নাইবা অগ্ৰাধিকাৰবোৰৰ তাৎপৰ্য সৰ্বাধিক।

১২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ গাৰ্হস্থ্য জীৱনৰ আদৰ্শই নাৰীক পৰিয়ালৰ সদস্যৰ যত্ন লোৱাৰ গুৰুদায়িত্ব আৱণ্টন কৰিছিল।

১৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ঔদ্যোগিকীকৰণে কৰ্ম আৰু পাৰিবাৰিক জীৱনৰ প্ৰকৃতি যথেষ্ট পৰিমাণে সলাই পেলাইছিল।

১৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ নাৰীৰ উপাৰ্জন বৃদ্ধি হ'লে অতিৰিক্ত উপাৰ্জনখিনি পৰিয়ালৰ বৰ্দ্ধিত পণ্যদ্ৰব্য উপভোগত খৰছ হয় আৰু এনেকৈয়ে ই সামগ্ৰিক অৰ্থনৈতিক উন্নয়নত অৰিহণা আগবঢ়ায়।

১৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ১৯৫৬ চনৰ হিন্দু উত্তৰাধিকাৰী আইনখনে নাৰীৰ সম্পত্তিৰ অধিকাৰ পূৰ্বতকৈ উন্নত কৰি তুলিছিল।

৬.১২ আৰ্হি প্ৰশ্ন

(ক) চমু প্ৰশ্ন (প্ৰায় ১৫০ শব্দৰ ভিতৰত প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিয়ক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ নাৰীৰযৌন নৈতিকতাৰ সৈতে জড়িত সৰ্বব্যাপ্ত সামাজিক পৰিঘটনাটো বিশ্লেষণ কৰিবলৈ এংগল্‌চে কি দৃষ্টিভংগী প্ৰয়োগ কৰিছিল?

প্ৰশ্ন ২ ঃ জাতিয়ে নাৰীক কি দৃষ্টিৰে চায়?

প্ৰশ্ন ৩ ঃ 'মানৰ মূলধন'ৰ তত্ত্বৰোৰক লৈ অৰ্থনীতিবিদসকলে কেনে ধৰণৰ যুক্তি প্ৰদৰ্শন কৰিছিল।

(খ) দীঘল প্ৰশ্ন (প্ৰায় ৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিয়ক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ উমা চক্ৰৱৰ্তীৰ প্ৰতিবেদনৰ আধাৰত জাতি আৰু সামাজিক লিংগৰ মাজত থকা সম্পৰ্কৰ এটা টোকা প্ৰস্তুত কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ ঔদ্যোগিকীকৰণে কেনেকৈ জীৱিকা আৰু পৰিবাৰিক জীৱন সলনি কৰিছিল আলোচনা কৰক।

****